

La tutorització dels treballs de recerca a ESO i Batxillerat: camins i propostes

Sessió 3:

Metodologia de recerca de l'àmbit
humanístic

Núria Alturo Monné

Departament de Filologia Catalana i
Lingüística General de la Universitat de
Barcelona

ICE-UdL, Lleida, 9 de març de 2021

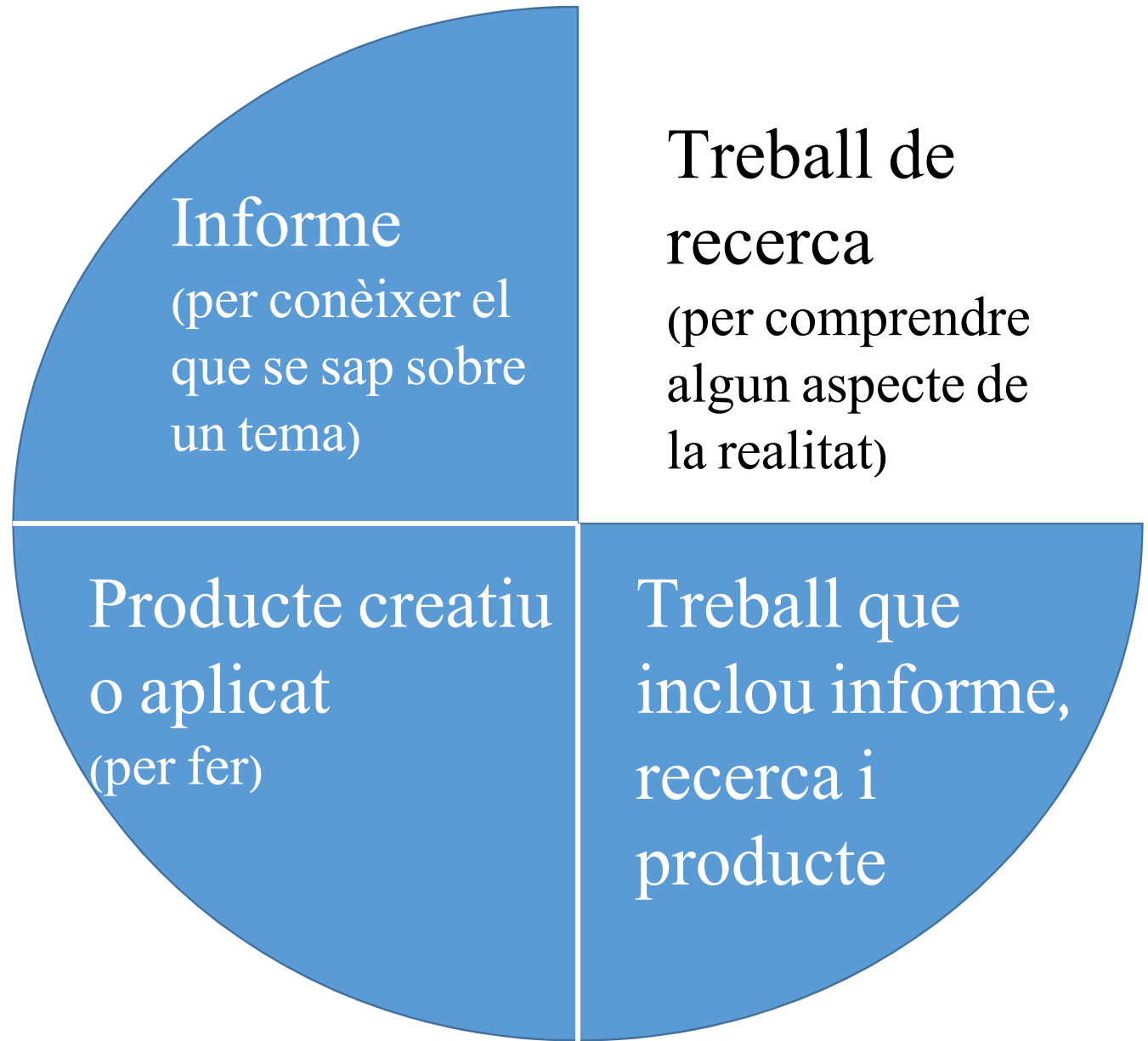
Investigar

La investigació és un procés crític en el qual ens fem preguntes i intentem trobar-hi respostes.

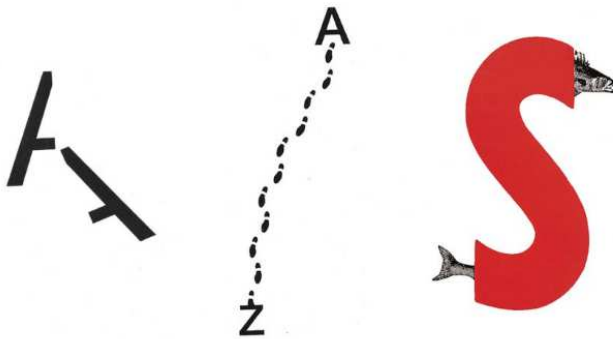
En funció del tipus de preguntes i de respostes que busquem, podem fer servir **estratègies d'investigació** diferents, que es complementen entre si.

Quins TR es
fan, al
batxillerat?

Tots serveixen
per aprendre les
habilitats
investigadores?

Investigar en l'àmbit de les humanitats

Els alumnes poques vegades trien treballs de les àrees de coneixement d'humanitats.

Què podem fer per millorar la
motivació dels estudiants per fer
treballs dels àmbits d'humanitats?

1. Ser bons professors: ben formats i capaços de transmetre entusiasme per la matèria
 - Conèixer bé l'àmbit de coneixement en el qual treballem (la llengua, la literatura, la història, la filosofia, la música, l'art...)
 - Formar-nos en allò que no sabem o no sabem prou.
 - Sentir curiositat i entusiasme pel camp de coneixement que ensenyem.

2. Iniciar els estudiants en la investigació del nostre àmbit des de la secundària, amb activitats senzilles que els ensenyin a:

- Fer-se preguntes.
- Observar un mateix fenomen des de perspectives diferents.
- Identificar les idees.
- Identificar les relacions entre idees.
- Buscar i seleccionar la informació de manera eficaç i crítica.

El **procés** de recerca NO ÉS la **redacció** del treball de recerca.

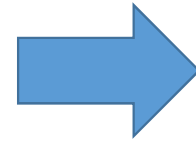
L'objectiu
de la recerca

Comprendre algun aspecte
de la realitat.

El biaix
acadèmic

Omplir els apartats d'un
treball escrit seguint de les
convencions de l'àmbit
acadèmic.

El procés de la recerca

La comunicació de la recerca

El procés

The image shows a Trello board titled "procés de treball" (working process) with a dark theme. The board is organized into seven columns, each representing a step in a process. Each column has a title, a list of tasks, and a "Añadir otra tarjeta" (Add another card) button at the bottom. The background of the board is a dark, atmospheric image of a mountain range under a cloudy sky.

1. Decidir qué vols saber i des de quin punt de vista

- Pluja d'idees
- Pregunta que vols respondre
- Exploració
- Punts de vista possibles
- El teu punt de vista
- + Añada otra tarjeta

2. Definir el model d'anàlisi

- Què tens clar fins ara?
- Conceptes del treball
- Hipòtesis, si en calen
- + Añada otra tarjeta

3. Dissenyar la metodologia d'observació

- Què observaràs?
- Qui observaràs?
- Com observaràs?
- Valora el disseny que has fet dels instruments d'observació després d'haver-ne fet la provatura
- Fes el disseny definitiu dels instruments d'observació
- + Añada otra tarjeta

4. Recollida de dades

- Dietari del procés
- + Añada otra tarjeta

5. Anàlisi de les dades

- Com analitzaràs les dades?
- Dietari de l'anàlisi de dades
- + Añada otra tarjeta

6. Conclusions

- Recapitulació del procés
- + Añada otra tarjeta

7. Redacció de l'informe final

- + Añada una tarjeta

Com comencem?

1.

Decidir què vols saber
i des de quin punt de
vista

Pluja d'idees

Pregunta que vols respondre

Exploració

Punts de vista possibles

El teu punt de vista

Tendència a fer propostes massa àmplies:

- ✓ La natura i la dona a Mercè Rodoreda
- ✓ L'exili en la literatura catalana
- ✓ Els tractaments de persona en català

Convé evitar:

- ✓ Il·lusionar-se amb un tema massa general o ambiciós.
- ✓ Il·lusionar-se amb un tema excessivament restringit i concret.
- ✓ Triar un tema completament desconegut.

És preferible:

- ✓ Triar un tema relacionat amb la modalitat de batxillerat que s'està fent.
- ✓ Triar un tema vinculat a interessos o aficions.
- ✓ Triar un tema vinculat a l'entorn immediat.
- ✓ Triar un tema abastable (pel que fa a la complexitat i l'aprofundiment).
- ✓ Plantejar un enfocament original d'un problema ja conegut.

“Si parteixen d’afirmacions se’n van. Si parteixen d’una pregunta el procés és més fàcil.”

(Professor, Institut Cultural CIC)

Convé incloure la pregunta en les propostes de treball que fan els professors?

Facilita la feina de l'alumne a l'hora de delimitar el tema.

No aprèn a fer-se preguntes. I aquest és un dels objectius d'aprenentatge essencials del currículum.

Qualitats d'una bona pregunta inicial

Claredat: formulada de manera precisa (sense vaguetats, ambigüitats, contradiccions), concisa i unívoca.

Viabilitat: la resposta a la pregunta suposa fer un treball que és assumible pel que fa al temps i els recursos disponibles.

Pertinència: la formulació de la pregunta ha de conduir el treball a una comprensió del problema que es planteja. No n'hi ha prou amb una recollida acrítica d'informacions, i tampoc són pertinents els treballs que pretenen justificar un judici moral o fer prediccions sobre el futur.

TEMA:

El català del Camp de Tarragona

PREGUNTA:

Quines diferències hi ha entre els pobles del Camp de Tarragona pel que fa al català?

ÉS UNA BONA PREGUNTA?

Claredat: formulada de manera precisa (sense vaguetats, ambigüitats, contradiccions), concisa i unívoca.

La pregunta està formulada de manera concisa i unívoca, i en aquest sentit és prou bona; però no és prou precisa: no diu si es refereix a diferències en la gramàtica o en els usos de la llengua.

Viabilitat: la resposta a la pregunta suposa fer un treball que és assumible pel que fa al temps i els recursos disponibles.

La pregunta no és viable: no hi ha temps per estudiar TOTS els aspectes del català de TOTS els pobles del Camp de Tarragona.

Pertinència: la formulació de la pregunta ha de conduir el treball a una comprensió del problema que es planteja. No n'hi ha prou amb una recollida acrítica d'informacions, i tampoc són pertinents els treballs que pretenen justificar un judici moral o fer prediccions sobre el futur.

Tal com està formulada, la pregunta ens pot portar a fer una recollida acrítica d'informacions. En aquest sentit, és poc pertinent.

La fricativa labiodental sonora té la mateixa vitalitat a Altafulla que a Les Borges del Camp?

El punt de vista

Definir el punt de vista suposa establir com s'articulen **la perspectiva teòrica (la mirada) i l'objecte de recerca (allò que mirem).**

Ex.: Estudi sincrònic del canvi lingüístic

Ex.: La fricativa labiodental sonora del tarragoní

El punt de vista és la perspectiva que decidim adoptar per tal d'estudiar el problema que hem plantejat en la pregunta inicial.

La definició del punt de vista de la recerca es fa en dos temps:

1. Aclarir quins són els punts de vista sobre el problema.
2. Definir el punt de vista propi.

Convé **partir de la pregunta inicial**, encara que després es modifiqui.

Quan no es parteix de la pregunta inicial es complica la identificació dels punts de vista possibles i la delimitació dels objectius del treball.

Sense pregunta inicial:

Treball de recerca sobre l'expressió “sisplau”

Amb pregunta inicial:

La forma “sisplau” és una forma gramaticalitzada?

PUNTS DE VISTA	OBJECTIUS DEL TREBALL
Gramaticalització	✓ La gramaticalització d'estructures condicionals. ✓ El desenvolupament de marcadors de l'actitud del parlant.
Pragmàtica	✓ El paper de l'entonació en l'expressió de les actituds del parlant. ✓ La relació entre "sisplau" i els tipus d'acte de parla en què es realitza. ✓ La variació en l'ús de "sisplau" en relació amb els tipus de text i els gèneres de discurs. ✓ Els marcadors de cortesia.
Gramàtica del discurs	La relació entre la posició sintàctica dels marcadors discursius i la seva funció.
Gramàtica de construccions	El desenvolupament de formes estereotipades a partir de l'estructura bàsica si+DATIU+plau
Lexicografia	L'acceptabilitat de "sisplau" en el diccionari normatiu.

2.

Definir el model d'anàlisi

Què tens clar fins ara?

Conceptes del treball

Hipòtesis, si en calen

“Aquesta ruptura només es pot efectuar a partir de la referència a un **sistema conceptual organitzat**, susceptible d’expressar la lògica que l’investigador considera que presideix el fenomen que estudia. Gràcies a aquesta teoria esdevé capaç de **construir** unes proposicions explicatives del fenomen que està estudiant, i pot **preveure** el pla de recerca que li farà falta, les operacions que haurà de realitzar i les conseqüències que lògicament li cal esperar al final de l’observació. Sense aquesta **construcció teòrica** no hi hauria cap experimentació vàlida possible.”

(Quivy i Van Campenhoudt, [1995] 2007: 23-24)

«El terme ‘cherry picking data’ ve del món de la investigació i es refereix a la trampa de seleccionar només les dades experimentals que encaixen amb la teva hipòtesi»

Estupinyà (2017): “La ciència és agafar cireres amb els ulls tancats”, *Mètode*: 92.

Explicitar el **model d'anàlisi** és explicar
quin és el **marc teòric** del treball?

La resposta és **NO**

El **marc teòric** (entès com a marc conceptual **general**) ens pot ajudar a definir el model d'anàlisi, però per si mateix no constitueix el **model d'anàlisi** del treball, que ha de ser **específic** i relacionat amb la pregunta de recerca.

2. Definir el model d'anàlisi

Què tens clar fins ara?

Digues:

1. Quina pregunta vols respondre.
2. Quin punt de vista vols adoptar.
3. Quines informacions tens que et poden ajudar a respondre la pregunta, i què et fa falta.

2. Definir el model d'anàlisi

Conceptes del treball

1. Fes una llista dels conceptes que cal tenir en compte per al treball tenint en compte la pregunta que vols respondre i el punt de vista que has triat, i defineix cada concepte tenint en compte totes les dimensions que t'ajudin a comprendre'l.
2. Relaciona cada concepte amb indicadors observables.

La fricativa labiodental sonora té la mateixa vitalitat a Altafulla que a Les Borges del Camp?

Conceptes del treball

1. Fricativa labiodental sonora
2. Vitalitat

Indicadors observables

1. Realització del so [v]
2.
 - Les dones diuen [v] tant com els homes
 - Els joves diuen [v] tant com les generacions de més edat

Concepte:**Realitat explicada:**

Triangle

Realitat de dues dimensions (superfície)

Canvi lingüístic

Diferències en la forma de la llengua en períodes històrics diferents

Novel·la

Recreació literària de fets reals o imaginaris

Narrativa oral

Recreació espontània de fets reals o imaginaris

- ✓ Determinar les **dimensions** del concepte que són susceptibles d'explicar la realitat.
- ✓ Definir els **indicadors** que ens permetran mesurar les dimensions.

- ✓ Mantenir el punt de vista.
- ✓ Recuperar conceptes rellevants que hem trobat en la fase d'exploració.
- ✓ Tenir en compte que un model d'anàlisi no és una taxonomia.

Concepte: MITE

No són dimensions del concepte MITE:

- ✓ El mite d'Èdip
- ✓ El mite d'Afrodita

Sí són dimensions del concepte MITE:

- ✓ La dimensió religiosa (el paper dels mites en el sistema de creences de la cultura grega)
- ✓ La irrealitat del mite (que el distingeix de la crònica de fets històrics).

Concepte: HUMOR

DIMENSIONS	COMPONENTS	INDICADORS
Psicològica	Conducta dels personatges	Conductes innocents i forassenyades
	Emocions dels personatges	La situació els supera
Narrativa	Presentació dels fets	La conducta del personatge es presenta com si fos normal
	Selecció dels fets	Històries quotidianes
	Text	El personatge divaga
		Hi ha ironia

Hipòtesis, si en calen

Si per respondre la teva pregunta et cal formular una o diverses hipòtesis, escriu aquestes hipòtesis.

Les hipòtesis són una resposta plausible a les preguntes d'investigació. Han de tenir forma d'oració declarativa i s'han de definir en relació amb la pregunta de recerca, el punt de vista triat, i els conceptes i els indicadors del model d'anàlisi. Podem relacionar conceptes i fenòmens observables (o només conceptes, o només fenòmens).

Per exemple, a la pregunta "L'humor contribueix a la coherència discursiva en la conversa?" les meves hipòtesis poden ser:

Hipòtesi general: l'humor sí que pot contribuir a la coherència discursiva.

Hipòtesis específiques: l'humor contribueix a la coherència discursiva

- (a) establint el marc conceptual d'un tema de conversa,
- (b) tancant un tema.

- ✓ Una hipòtesi és una resposta plausible a una pregunta de recerca.
- ✓ És una proposició que enuncia una relació entre dos elements, que poden ser conceptes o fenòmens.
- ✓ És provisional. S'ha de verificar.
- ✓ S'ha de poder verificar empíricament.
- ✓ Ha de ser falsable.

Tots els treballs de recerca han de tenir hipòtesi?

Menoyo (2014):

Si la pregunta ens porta a un enunciat falsable (que es pot confirmar o negar), el treball **ha de contenir hipòtesi**.

Si la pregunta no ens porta a un enunciat falsable (per exemple, si ens porta només a obtenir dades), **no és necessari que tingui hipòtesi**.

3.

Dissenyar la metodologia d'observació

Què? Qui? Com?

Què observaràs?

Qui observaràs?

Com observaràs?

Valora el disseny que has fet dels instruments d'observació després d'haver-ne fet la provatura

Fes el disseny definitiu dels instruments d'observació

QUÈ ?

La mena de dades que defineixen els
indicadors del model d'anàlisi.

Concepte: conducta micromasclista.

Hipòtesi: el personatge masculí de la novel·la té una conducta micromasclista en la seva relació amb la dona protagonista.

Indicadors:

- ✓ Aïlla la protagonista.
- ✓ Demana un reconeixement i una disponibilitat constants.
- ✓ Mal humor.
- ✓ Desqualifica i desvaloritza constantment la protagonista.
- ✓ Nega els aspectes positius de la protagonista.
- ✓ Manipula emocionalment la protagonista amb un discurs alhora afectiu i agressiu.
- ✓ Menysvalora els propis errors.

QUI ?

Cal limitar i explicitar el camp d'anàlisi.

Per exemple: el període de temps, la zona geogràfica, l'organisme, els individus, etc.

POBLACIÓ: conjunt d'unitats que integren el camp d'anàlisi.

MOSTRA: una selecció representativa de la mostra estudiada.

- ✓ Estudiar tota la població. Ex.: treball sobre la distribució geogràfica dels antropònims de Catalunya.
- ✓ Estudiar una mostra representativa de la població. Ex.: treball sobre distribució dialectal de la duplicació pronominal en les relatives locatives (ex. *la ciutat on hi viu ma germana*).
- ✓ Estudiar alguns elements que no són estrictament representatius, però que són característics de la població. Ex. treball sobre la selecció de mecanismes de referència en francès i en català.

COM?

- ✓ Elaborar els instruments d'observació.
- ✓ Provar els instruments d'observació.
- ✓ Recollir les dades.

- ✓ Observació directa: l'investigador recull ell mateix les informacions que necessita. Ex.: treball sobre el llenguatge polític; observació de debats parlamentaris.
- ✓ Observació indirecta: l'investigador s'adreça a l'individu per tal d'obtenir-ne informació. Ex.: treball sobre actituds lingüístiques; observació mitjançant un test experimental d'avaluació de les actituds.

Questionaris i enquestes

- ✓ Cal que la formulació de les preguntes sigui molt precisa.

NO SÓN PROU PRECISES:

La teva família parla català? Sí o no?

És imprecisa pel terme “família”. Es refereix als pares? Als pares i germans?
A tots els parents?

Els teus pares parlen català? Sí o no?

Si un parla català i l'altre no, podem obtenir respostes diferents en situacions similars: algú respondrà que sí perquè almenys algun dels dos el parla, i algú altre respondrà que no perquè no el parlen tots dos.

- ✓ Ens ajuda a saber veure que la persona a qui demanem informació està realment en condicions de proporcionar-la.

Ex.: un parlant de pallarès que només va viure al Pallars fins als 8 anys.

- ✓ Ens ajuda a detectar preguntes que provoquen reaccions afectives o ideològiques.

Ex.: el castellà està perseguit a Catalunya?

- ✓ Ens ajuda a detectar preguntes en què la resposta no es correspon al tipus de resposta que es vol obtenir.

Ex.: en un estudi sobre la morfologia verbal, l'informant respon que ell “no diu” allò que se li pregunta; ...però no està responent en relació amb el morfema verbal que ens interessa, sinó en relació amb una unitat lèxica inclosa en l'enunciat, que ell no diu.

- ✓ Ens ajuda a detectar preguntes que poden ser desagradables o incòmodes per als informants.

Ex.: algunes preguntes del treball sobre la realitat social dels perfils literaris de l'home i de la dona a les novel·les d'Isabel Clara-Simó.

No hem de prescindir necessàriament d'aquestes preguntes, però sí que hem d'evitar posar-les al principi del qüestionari.

4. Recollida de dades

Dietari del procés

5. Anàlisi de les dades

Com analitzaràs les dades?

Dietari de l'anàlisi de dades

6. Conclusions

Recapitulació del procés

En els treballs de batxillerat, s'observa de vegades una confusió entre:

- a) Presentació ordenada de les dades (que en el procés de recerca correspon a la descripció de les dades recollides en la fase d'observació, que pot incloure l'elaboració de taules de dades).
- b) Anàlisi de les dades (que implica treballar amb les dades: reagrupar-les, sintetitzar-les, interpretar-les, validar-les... Per tal d'anar de les preguntes als conceptes).

Eines d'anàlisi principals:

1. Anàlisi estadística.
2. Anàlisi del contingut.

Alguns procediments de l'anàlisi estadística:

1. Construcció d'un índex.
2. Aplicar un test estadístic per comprovar la significació dels agrupaments de dades.
3. Encreuar dades per observar la correlació entre variables diferents.

Construcció d'un índex

Ex.: índex del grau d'innovació lingüística al Pont de Suert

Valors (per a cada tret lingüístic observat):

1. Només s'utilitza la variant lingüística ribagorçana.
2. S'utilitzen de manera variable la variant lingüística ribagorçana i la variant no local.
3. S'utilitza sempre la variant no local.

Aplicar un test estadístic per comprovar la significació dels agrupaments de dades

Ex.: treball sobre la gramaticalització de *sisplau*

Forma	Sense con.	Amb con.
Si li plau	0	3
Si els plau	0	3
Si et plau	3	23
Si us plau	25	15
Sisplau	58	17

Forma	Sense con.	Amb con.
Si li/els plau	0	6
Si et plau	3	23
Si us plau	25	15
Sisplau	58	17

khi quadrat (χ^2)

Encreuar dades per observar la correlació entre variables diferents

Ex.: canvis en les tries lingüístiques dels joves de Mataró (tesi doctoral de Vanessa Bretxa)

Identificació de la llengua inicial del pare a 6è de primària

Identificació de la llengua inicial del pare a 1r d'ESO

La majoria d'estudiants mantenen el record de la llengua inicial del pare, però en un 18,5% dels casos hi ha un canvi de matís: alguns nens que identificaven el pare com a bilingüe inicial a 6è de primària, a 1r d'ESO l'identifiquen com a castellanoparlant, i alguns que l'identificaven com a castellanoparlant a 6è, a 1r d'ESO l'identifiquen com a bilingüe familiar.

Anàlisi del contingut

1. Molt utilitzat en l'àmbit de les humanitats
2. Permet tractar informacions complexes de manera metòdica i en profunditat.
3. Els objectes d'anàlisi poden ser textos i imatges molt diversos.
4. La metodologia consisteix a triar paraules o altres unitats textuais i a analitzar-ne la freqüència i l'articulació.

Exemple:

Bretxa, Vanessa; Comajoan-Colomé, Llorenç; Vila, F. Xavier (2017): *Les veus del professorat*. Barcelona: Horsori.

Els permet revelar la importància que dona el professorat al coneixement de llengües, les discrepàncies sobre el nivell de coneixement de la llengua per part dels alumnes o el fet que alguns estudiants superen l'educació primària sense haver assolit la competència suficient per expressar-se en català, cosa que no es detecta en el cas del castellà.

Alturo, Núria (2020)
Investigar al batxillerat. La tutorització de treballs de recerca de llengua i literatura catalanes.
Barcelona: Edicions UB.

<http://www.publicacions.ub.edu/ficha.aspx?cod=12686>

<http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/171231>